

in dit winternummer:

Onder andere ...

Verslag Taxon-weekend
Libellen
Beekbergerwoud

Overzicht coördinatoren werkgroepen IVN en KNNV

IVN

Excursies	tijdelijk Jan Geerts ivnexcursies@ivnzwolfe.nl 06-30259030
Vogelzangcursus	Gerry van Renselaar vogelzang@ivnzwolfe.nl
Wilde plantencursus	Marlène Vaessen wildeplanten@ivnzwolfe.nl 06-23683523
Klimaat	Inge de Groot klimaat@ivnzwolfe.nl 038-4557446
Scharrelkids	Annet van der Wal scharrelkids@ivnzwolfe.nl 038-4537022
Kindernatuurgroep Meppel	Marlène Vaessen natuurfeestje@ivnzwolfe.nl 06-23683523
Veldlessen	Ankie van Leeuwen veldlessen@ivnzwolfe.nl 0529-402011
Oerschool	Jaap Kaspers oerschool@ivnzwolfe.nl 06-19943451
Groen voor ouderen	Uka Dijkstra-Stam gvo@ivnzwolfe.nl
Fotogroep	Albert Grit fotogroep@ivnzwolfe.nl 06-19837338
IVN Routes app	Renée Cornelis routes@ivnzwolfe.nl
Sociale media/Publiciteit	Roel Suidgeest ivn@ivnzwolfe.nl 06-39457026
Stand en verkoop materialen	Vacature stand-depot@ivnzwolfe.nl
Natuurcafé/Verbinding	Inge de Groot natuurcafe@ivnzwolfe.nl 038-4557446
NatuurGidsen-Opleiding	Mieke Tielens natuurgidsenopleiding@ivnzwolfe.nl
Natuur-Jeugdbegeleider Opleidingen	Marlène Vaessen nio@ivnzwolfe.nl 06-23683523

KNNV

Vogelwerkgroep	Jur Furda vogelwerkgroep@zwolle.knnv.nl
Knoflookpadden	Evert Ruiter e.i.ruiter@planet.nl
Mossen	Herma Visscher hermavisscher@home.nl 038-4540282
Planten	Marjolein Koopmans marjoleinkoopmans56@ziggo.nl 06-21102190/038-8535100 Brunhilde Reicher 038-4221228
Vleermuizen	Vacature
Vreugderijkerwaard	Vacature
Lezingen & excursies	Vacature
Gezamenlijke werkgroepen	
Paddenstoelen	Tineke Burghard tinekeburghard@gmail.com 038-4447227
Insecten/vlinders	Martin Wolters insecten@ivnzwolfe.nl 06-21978608

Verwante organisaties

Stichting Avifauna Zwolle	info@avifaunazwolfe.nl
Zoogdierenwerkgroep	Annelies v.d. Blij info@natuurenmilieuoverijssel.nl 038-4250968
Milieuraad Zwolle	Michiel van Harten milieuraadzwolle.nl
Stichting Nooterhof	Goertjesweg 3, 8013 PA Zwolle www.nooterhof.nl stichting@nooterhof.nl 06-20400066

voorplaat

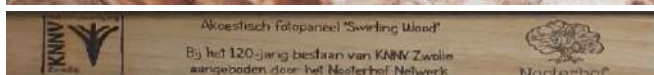
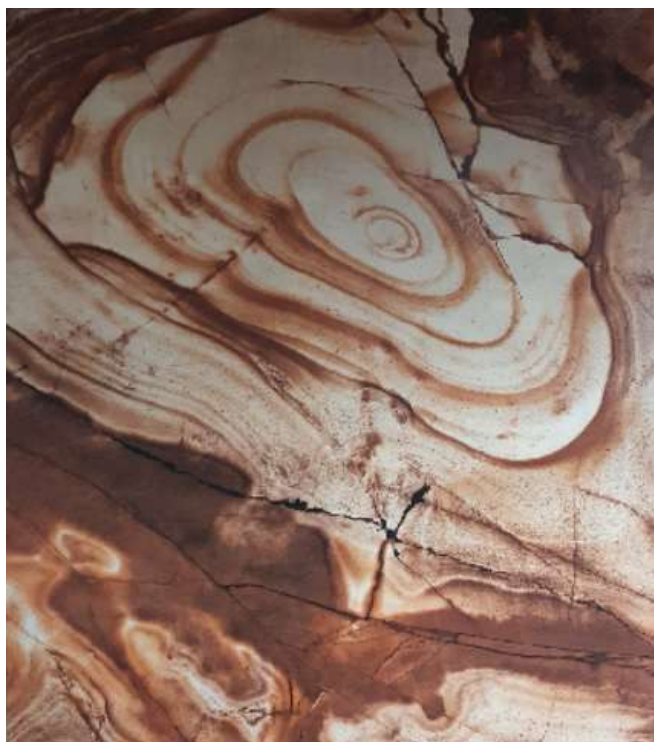
op de foto

Nog geen 20 jaar geleden overwinterden bonte kraaien rond Zwolle. Het waren er al niet zoveel meer, maar ... je zag ze nog. Wie ontdekt de komende winter een bonte kraai en vooral waar? Ook de kleine zwaan overwintert hier nog nauwelijks, net als de kleine rietgans. De natuur verandert snel.

commentaar

Peter van Dam

Verrassend cadeau

Tijdens de laatste bijeenkomst van het Nooterhof Netwerk werd de KNNV door de overige leden in het zonnetje gezet door middel van het aanbieden van een attentie ter gelegenheid van ons 120-jarig jubileum. Het betreft een akoestisch wandpaneel in de unit van de Nooterhof. Het wandpaneel toont een prachtige foto van een houtprofiel en dempt de galm die in de unit nogal eens hinderlijk aanwezig is. Een mooi en praktisch cadeau dus. Namens het bestuur en de vereniging danken we de leden voor dit attente gebaar.

Evert Ruiter

foto Jaap van Driezum

Inhoudsopgave

Verrassend cadeau	3
Geen prijs of lintje	3
Jac.P. Thijsse korte biografie	4
Verslag van het TAXON-weekend op 15 en 16 juni 2024	9
Libellen	10
Doe ook mee met de IVN Vogelzangcursus 2025	11
2025 IVN Jubileumjaar	15
Beekbergerwoud	16
Recensie 'Mensendieren'	18
Recensie 'Koekoeksjong in Zalk'	19
Afscheid van de zomer verslag insectenexcursie	20
Excursie naar de Breebaartpolder en de punt van Reide	24
Excursie naar het Dwingelderveld	26
Recensie 'Zeldzame Vogels in Overijssel'	28
Onderzoekje kokmeeuw	30
Buse variabele	31
Lezingenoverzicht KNNV	32

Geen prijs of lintje

Goede voornemens in 2025: minder op een scherm, minder alcohol of minder ... vul maar in! Maar waarom minder? Is meer geen beter idee? Bijvoorbeeld meer vogels kijken?

Een paar KNNV'ers daagt zichzelf uit in 2025: ze gaan proberen volgend jaar binnen Nederland minimaal 250 vogelsoorten af te tikken. In een land met 198 soorten broedvogels (telling Sovon) lijkt dat een makkie, maar de praktijk is vaak weerbarstig.

Ga jij ook proberen volgend jaar 250 vogelsoorten te scoren? Mail je ervaringen naar webmaster@zwolle.knnv.nl voor publicatie, lering (en genieten?) op de website van de KNNV.

foto's Warner Bruins Slot

**Kopijsluiting voor ZNT 1 van 2025:
vrijdag 28 februari 2025**

petervandam38@yahoo.com

of zwolsnatuurtijdschrift.2023@gmail.com

Jac. P. Thijsse (Maastricht, 25 juli 1865 – Overveen, 8 januari 1945)

korte biografie, Peter van Dam

KNNV Zwolle is opgericht in 1904 en bestaat nu dus 120 jaar. De landelijke vereniging is opgericht in 1901. De mensen die hiervan aan de basis stonden waren Hendrik Heukels, Han Heinsius, Eli Heimans en Jacobus Pieter Thijsse. 'Onze afdeling' behoort tot de oudste afdelingen in ons land en wij voelen ons schatplichtig aan de oprichters. Het ZNT verschijnt vier keer per jaar en in iedere editie van 2024 zetten we één van de heren in het zonnetje. Aflevering 4 sluit af met Jac. P. Thijsse.

In de ondertitel staat 'korte biografie'. Dat is nou net mijn probleem. Jac. P. Thijsse kent zo'n rijke geschiedenis in en rond de natuur, dat het vrijwel onmogelijk is daarvan een kort verslag te schrijven zonder te verdwalen in een zakelijke opsomming van interessante data.

Archief Heimans en Thijsse Stichting

Jeugd en opleiding

Jacobus Pieter Thijsse werd op 25 juli 1865 in Maastricht geboren als derde zoon in het gezin van Catharina Johanna Priester (geboren in Middelburg) en Willem Thijsse (geboren in Delft). Jacobus Pieter werd al snel Ko genoemd. Zijn vader was sergeant en in latere jaren sergeant-majoor in het leger. Regelmatig werd verhuisd van de ene kazerne naar de andere.

Van 1868 tot 1870 woonde het gezin Thijsse net buiten het stadje Grave. Daar was ruimte voor drie tuinen: een moestuin, een bloementuin en kindertuintjes. Samen met zijn moeder verzorgde Ko de bloementuin en met vader maakte hij lange wandelingen in de natuur. Hij leerde jonge vogels groot te brengen, zie uit een nest waren gehaald.

Na hun verhuizing naar Woerden ging Ko voor het eerst naar de lagere school. Lezen en schrijven had hij thuis al geleerd. Hij kwam daarom direct in de derde klas. Ko was een spijbelaar. Hij verbleef liever in de rijke natuur. Ondanks het vele gespijbel kwam hij in Amsterdam terecht op de kweekschool. Hij studeerde van 1879 tot 1883 voor onderwijzer.

Voor de klas

Op de kweekschool kreeg Ko les in het vak Natuurlijke historie van Coenraad Kerbert, later directeur van Artis. Deze natuurliefhebber nam zijn leerlingen vaak mee naar buiten. Bij Ko ontstond een blijvend enthousiasme voor de omringende natuur en natuurstudie.

distelvinder op heelblaadjes

Peter van Dam

In 1891 werd Thijssse schoolhoofd van de Fransche school in Den Burg op Texel. In hetzelfde jaar trouwde hij met collega Helena Bosch. Samen kregen ze twee zoons.

beeld Thijssse in Thijssse's hof

Jolanda Prinsen

Een aantal Britse ornithologen haalde Thijssse over artikelen te schrijven in een Brits vogelblad. Thijssse verliet Texel al in 1892, al na anderhalf jaar. De reden hiervoor was de heimwee van zijn echtgenote. In Amsterdam werd hij hoofd van de Openbare School aan de Passeerdersgracht.

Heimans

In Amsterdam leerde Thijssse collega Heimans kennen. Ook hij was daar schoolhoofd. Samen schreven zij boekjes over de natuur, zoals: *Langs dijken en wegen* (1894), *In sloot en plas* (1895), *Door het rietland* (1896), *Hei en dennen* (1897), *In de duinen* (1899) en *In het bosch* (1901).

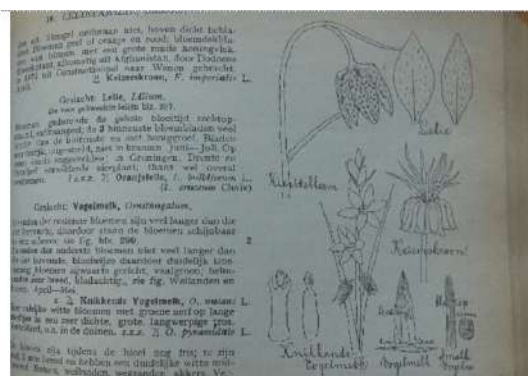
De boekjes waren geschreven in een stijl, die de natuur populair maakte. Ze nodigden lezers uit zelf te gaan waarnemen. Voor velen werd de natuur verheven tot **natuursport**. De beide schrijvers kregen al snel nationale bekendheid. In veel kranten verschenen groen rubrieken en in 1896 richtten zij samen met J. Jaspers Jr. het blad **De Levende Natuur** op. Dit blad bestaat nog steeds en kent onder zijn lezers een enorme populariteit.

KNNV

In 1901 behoorde Thijssse tot de oprichters van de **Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging**, nu bekend als **KNNV**. Ook in de afdeling Zwolle, inmiddels 120 jaar, werd en wordt de natuursport actief beoefend.

Thijssse schreef, samen met Heimans en Hillenius, de **Geïllustreerde Flora van Nederland (1899)**. Ook in het Zwolse voortgezet onderwijs werd dit het standaardwerk gebruikt om leerlingen planten te leren determineren en soorten te herkennen.

Peter van Dam

Mijn flora is bijna stuk gelezen. In deze flora wordt, zodra een nieuwe term wordt gebruikt, een duidelijke uitleg gegeven. Wil je de Nederlandse flora leren kennen, begin dan bij het begin van dit lijvige boekwerk. Tijdens het determineren van 'soort 1' leer je gelijk een aantal andere soorten (her)kennen. Na verloop van tijd zijn die eerste stappen niet meer nodig omdat je onderweg al heel snel familiekenmerken van planten leert kennen. Daardoor ga je direct naar een plantenfamilie om een voor jou nieuwe soort te determineren.

Jaren later verscheen de Heukels Flora van Nederland. Dit is inmiddels de meest gebruikte flora, die tegenwoordig ook een digitale versie kent.

Vogelbescherming en Natuurmonumenten

Vanaf 1899 was Thijsse bestuurslid van de pas opgerichte Amsterdamsche Entomologische Club. In 1901 werkte Thijsse mee aan de oprichting van de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging. en vanaf 1910 maakte hij deel uit van het hoofdbestuur van de Nederlandsche Vereeniging tot Bescherming van Vogels (later Vogelbescherming Nederland).

grijze zandbij

Peter van Dam

Ooit werd zand gewonnen aan de voet van de Hoge Berg op Texel er voor de wegenbouw (1742). In 1925 kocht Jacobus Pieter Thijsse het als één van de eerste Natuurmonumenten. Tot de dag van vandaag is het gebiedje van ongeveer één hectare een reservaat voor vele tientallen bijzondere soorten insecten, die er zand vinden om in te nestelen, bloemen voor voedsel (stuifmeel) en brandstof (nectar). Die zandkuil is het eerste en oudste insectenreservaat van Nederland.

Inmiddels had Thijsse een enorme landelijke bekendheid verworven door de vele populaire artikelen die hij schreef over de natuur. Dat kwam goed van pas, toe de gemeente Amsterdam in 1904 het Naardermeer wilde volstorten met huisvuil. Thijsse keerde zich tegen dit plan en stelde voor het gebied te laten kopen door een vereniging, als natuurmonument. Dit leidde uiteindelijk tot de oprichting in 1905 van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. De vereniging draaide jarenlang rond J.P.Thijsse.

Het Vogeljaar is een van de bekendste boeken van Jac. P. Thijsse. De eerste druk verscheen in 1903. Het is het eerste populaire boek over inheemse vogels in de Nederlandse taal geschreven.

Verkade

Op verzoek van de populaire koek- en snoepfabriek Verkade schreef Thijsse veel albums over de Nederlandse natuur. Het werden uiteindelijk 19 albums, waarvan meer dan een miljoen exemplaren werd verkocht. Heel slim konden de lezers hiervoor plakplaatjes verzamelen bij de Verkadeproducten. Die plaatjes zijn ware kunstwerkjes van o.a. Jan Voerman Jr., waarvan veel werk te bewonderen is in het Voerman Stadsmuseum Hattem.

Hattem

Peter van Dam

De eerste vier albums (van 1906 t/m 1909) gingen over de natuur in de vier jaargetijden. Latere nummers kregen titels als Blonde Duinen (1910), De IJsel (1916) en Onze Groote Rivieren (1917). Waar haalden de schrijvers de tijd vandaan om jaarlijks zo'n album te produceren! Daarnaast verzorgden de nagenoeg wekelijks één of meer lezingen, zaten in allerlei besturen en stonden ze ook nog voor de klas.

verkadealbums en plaatjes

bron Internet

Rrrr! Wat was dat. Een troep van wel tweeduizend tamelijk groote vogels schiet schuin aan ons voorbij en verdwijnt achter een heuvelkling. Eerst denken we aan spreeuwen, maar de vrij lange donkere staart en de lichte onderkant duiden aan, dat we met lijsters te doen hebben.

Wacht maar even. Zoo'n groote troep wordt altijd gevolgd door eenige achterblijvers eb de zullen we eens goed opnemen. Daar zijn ze al. Nu opgepast. Kijk onder de vleugels. Ik had 't wel gedacht. Een groote koperroode vlek blinkt in 't zonnelicht; het zijn koperwieken.

citaat uit het album Herfst

Er leven nog hermelijnen genoeg in ons land: 's winters zijn ze geheel wit met een zwart puntje aan den staart, 's zomers zijn kop en rug bruin. Ze worden bij ons niet geheel en al zuiver wit en daardoor heeft hun huid als bont geen groote waarde.

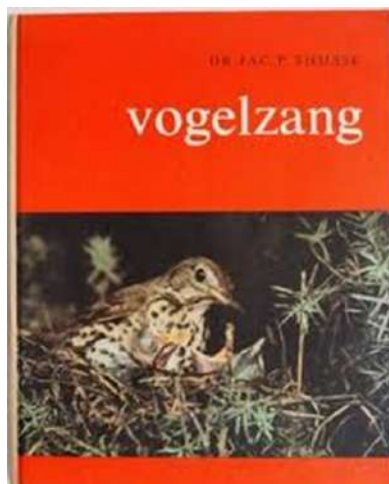
Ratten en konijnen hebben geen feller vijanden dan deze hermelijnen. Ook kunnen ze niet hopen, hun te ontsnappen. Want als een hermelijn eenmaal een konijn achterna zit, dan kan dit loopen, zoo hard als 't wil, het roofdier blijft hem volgen, al is 't ook uren lang, eindelijk slaagt hij er in den knager te bespringen.

citaat uit het album Winter

Vogelzang

In 1938 voltooide Thijssen zijn manuscript voor het boek Vogelzang, geheel op eigen initiatief geschreven. Je kon er geen plaatjes voor verzamelen, want inmiddels nam de fotografie het illustreren over.

Pas in 1965 besloot Verkade het boek alsnog uit te geven, ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van Jac. P. Thijssen, die in 1945 was overleden.

roodborst HW

Een beetje anders is het met mijn roodborstjes. Wanneer ik in het 'winterhalfjaar' in mijn tuin kom, dan vliegt de roodborst me al tegemoet en gaat zachtjes zingen. Neem ik de hark, dan raakt hij eerst recht op dreef en wanneer hij dan onder het los gewoelde blad zijn toekomst eet, dan gaat hij toch af en toe weer even zitten zingen. Wat zou er in die gladde vogelhersentjes omgaan?

Zijn er bij ons nog meer vogels, die met de snavel kleppen? Nu, zo luid als de ooievaar wel geen enkele. Maar de onbetaalbare spreeuw doet het wel en als de trekkende witte kwikstaartjes hun avondzang uitvoeren in het riet, waar ze gaan slapen, dan hoor ik temidden van het gezwatel enige geluidjes, die moeilijk anders dan door snavelgeklepper kunnen worden verkregen. Let eens op die kwikstaartjes. Uilen kunnen ook snavelkleppen of knapperen, bij wijze van dreigement.

citaten uit het boek Vogelzang

Erfenis

Gedurende zijn leven schreef Jac. P. Thijssen 45 boeken en ruim 2000 artikelen.

Thijssen had in zijn laatste jaren regelmatig te maken met kritiek vanuit de wetenschap. Hij bemoeide zich niet met wetenschappelijke discussies en liet zich vooral leiden door zijn eigen waarnemingen en het vertellen en schrijven daarover. Hij vond wat hij beleefde veel belangrijker en was daardoor m.i. natuurgids 'avant la lettre'. Bij onderhandelingen tussen Natuurmonumenten en de overheid werd Thijssen vaak meegestuurd, omdat zijn manier van vertellen politici tot voor de natuur betere beslissingen kon overhalen.

Thijssen beïnvloedde de meningen dusdanig, dat je kunt spreken over een mentaliteitsverandering ten aanzien van de natuur. Helaas is er vandaag de dag geen Thijssen meer om hetzelfde in de huidige politiek te bewerkstelligen. Zijn naam is gegeven aan scholen en straten, ook in Zwolle. Hoewel ... de basisschool met zijn naam aan de Turfmarkt, bestaat niet meer. Wel gedenkt de Jac P Thijsselaan in de wijk Stadshagen deze bijzondere man.

Gelukkig zijn er nog die albums. Voor komende natuurgidsen en andere natuurliefhebbers een fantastische bron van informatie en manieren waarop je die informatie met anderen deelt. Voor het schrijven van deze beknopte terugblik op Thijssen heb ik veel pagina's gelezen en plaatjes bekeken. Voorlopig blijf ik dat doen en zoek ik in kringloopwinkels albums die ik nog niet bezit. Het gevoel van verzamelen is na de plaatjes van vroeger weer aangewakkerd.

Taeke Friso de Jong

Peter van Dam

Verslag van het TAXON-weekend op 15 en 16 juni 2024

Evert Ruiter

foto's Carin v/d Ploeg

Als onderdeel van het 120-jarig jubileum in 2024 en als 'uitloop' van het 4000-soorten jaar in 2023, leek het ons een goed idee om een BioBlitz te houden binnen de begrenzing van het Nooterhofpark. En wie kun je daar dan beter voor benaderen van de TAXON-foundation, want zij hebben ervaring en experts. Vanuit zijn lezing in de Stadkamer en het boek Darwin in de Stad kenden we Menno Schilthuizen. Hij was gelijk te porren voor dit idee en als snel werd een weekend geprikt.

Het is een groot succes geworden met veel leden van KNNV en IVN die hun steentje bijdroegen. De resultaten van het weekend zijn vervat in een mooi verslag. Je vindt het verslag als bijlage van dit ZNT.

Uiteindelijk zijn er 237 soorten ongewervelden gevonden van allerlei soortgroepen waarvan de meeste leden wellicht nooit hebben gehoord.

Deze lijst is aangevuld met waarnemingen van leden van KNNV en IVN. Veel van de door TAXON verzamelde soorten zijn meegenomen voor nadeterminatie. Dat determineren kost veel tijd en daardoor duurde het een aantal maanden voordat alles klaar was.

Maar nu ligt daar dus het verslag en blijkt dat er een nieuwe soort voor Nederland is gevonden, namelijk de sluipwesp *Casinaria pyreneator*.

Menno Schilthuizen geeft tekst en uitleg

Evert met cuvet

even schuilen...

In het tweede ZNT van dit jaar schreef Carin v/d Ploeg al een verslag van dit bijzondere weekend in het kader van ons 120-jarig bestaan.

Bij deze willen we alle leden van KNNV en IVN die een steentje hebben bijgedragen gedurende dit weekend graag bedanken. Dat zijn Tineke Burghard, Willy Janssen, Herma Vischer, Theo de Kogel, Brunhilde Reicher, Marjolein Koopmans, Kees Kuijper, Peter van Dam, Elja van Dongen, Jan Wolfs, Martin Wolters, Alfred van den Burgh, Frieda Miedema, Henk Snel, Ellen van Knippenberg, Elisabeth Voogt, Bram Borkent, Patricia Tieman, Carin van de Ploeg en Gabi Milder.

Alfred en Elisabeth

Gabi en Bram in het lab

Kees Kuyper en Jan Wolfs

Libellen

tekst en fotografie:
© Gerard Beersma

houtpantserjuffer *Chalcolestes viridis*, Colckhof, oktober 2014

Libellen (orde Odonata) bestaan al heel lang. De libellen uit het Carboon, zo'n 350 miljoen jaar geleden, waren veel groter dan de huidige soorten. Ze bereikten een spanwijdte van maar liefst 70 cm. Ter vergelijking: de grootste Nederlandse soort, de bruine glazenmaker, haalt 7,5 cm. De momenteel grootste soort van de wereld is een reuzenjuffer uit zuidelijk Amerika met een spanwijdte van 19 cm.

Er komen in ons land zo'n 70 soorten voor. Het zijn prachtige en razendsnelle jagers die we boven vrijwel elk stukje zoet water van Nederland kunnen aantreffen. Ze jagen er op elk insect dat ze aankunnen. Wat we zien vliegen zijn altijd de volwassen dieren. Die hebben eerst 1 of meer seizoenen als larve in het water geleefd.

In dit artikel vertel ik aan de hand van een beperkt aantal soorten eerst iets over de lichaamsbouw, de ontwikkeling van ei tot volwassen libel en de voortplanting. In het volgende ZNT bespreek ik enkele tientallen soorten, die we in deze omgeving kunnen tegenkomen, met hun specifieke kenmerken.

Lichaamsbouw

Libellen als groep zijn gemakkelijk herkenbaar. Het zijn forse insecten met een lang, slank achterlijf. Aan het borststuk zitten 4 vleugels. Deze zijn onafhankelijk van elkaar aan te sturen. Een libel kan stil in de lucht staan, of zelfs achteruit vliegen. De kop is heel beweeglijk en de grote facetogen kunnen details zien, voor een rover natuurlijk erg belangrijk. De antennes zijn klein. Naar voren gerichte poten zorgen ervoor dat een prooi tijdens de vlucht gepakt en vastgehouden kan worden.

Er zijn 2 groepen libellen:
de waterjuffers en de echte libellen.

Waterjuffers behoren tot de Zygoptera, wat 'gelijkvleugelig' betekent. De voorvleugels zijn vrijwel gelijk zijn aan de achtervleugels. Die vleugels zijn lang en smal. De ogen staan ver van elkaar. Waterjuffers zijn tenger en vliegen lang niet zo krachtig als echte libellen. Hoewel ze van andere insecten leven lopen ze ook het risico zelf door o.a. libellen (!) te worden gepakt.

vuurjuffer *Pyrrhosoma nymphula*
De Horte, mei 2020

grote keizerlibel *Anax imperator*
De Horte, augustus 2013

Larven van waterjuffers zijn vrij klein (altijd onder de 4 cm.), het zijn tere wezentjes die zich echter wel bezig houden met het vangen en verorberen van relatief grote prooi. Daarvoor hebben ze een zogenaamd vangmasker, het zijn kaken die in een fractie van een seconde uit kunnen klappen om hun prooi te pakken. De ogen zijn klein en staan ver uiteen.

Door hun schutkleur vallen ze in het water niet op. Het zijn goede zwemmers. Daarvoor gebruiken ze golvende bewegingen van het lichaam, geholpen door 3 lamellen (zogenaamde procten) aan de achterlijfspunt. Deze procten zijn belangrijk bij het op naam brengen van een larve. De meeste soorten overwinteren als larve (meestal 1 of 2 winters), sommige als ei.

larve van variabele waterjuffer *Coenagrion pulchellum*
Rouveen, oktober 2023

Bij de **Echte libellen** (Anisoptera, ongelijkvleugeligen) zijn de achtervleugels vooral bij de basis veel breder in vergelijking met de voorvleugels. Het zijn forse libellen met een groot vliegvermogen. Er zijn soorten die vele honderden kilometers kunnen afleggen. Ze kunnen grote prooi aan. De facetogen zijn zo groot dat ze vaak vrijwel de hele kop in beslag nemen.

paardenbijter *Aeshna mixta*
Soeslo, september 2006

Hun larven zijn veel zwaarder gebouwd dan die van waterjuffers, en ze hebben veel grotere ogen. Ook zij hebben een vangmasker.

Doordat ze geen procten hebben zijn het minder goede zwemmers. Bij gevaar kunnen ze met hun achterlijf water uitstoten, door deze straal-aan-drijving kunnen ze toch snel vluchten. Vaak wachten ze op de bodem of tussen waterplanten op hun prooi.

larve van de paardenbijter *Aeshna mixta*
Zwolle, oktober 2018

Ontwikkeling

Omdat de vraag van de kip en het ei ook voor libellen geldt, begin ik in dit stukje over de ontwikkeling gewoon maar ergens. Alle waterjuffers (foto links) en de libellen uit de familie van de glazenmakers (foto rechts) zetten hun eieren af in planten.

blauwe breedscheenjuffer
Platycnemis pennipes
Windesheim, augustus 2006

grote keizerlibel
Anax imperator
Dalftsen, juli 2020

Meestal zijn dit waterplanten, het vrouwtje steekt hiervoor haar achterlijf in het water, soms wordt ze door het mannetje helemaal ondergedompeld. Met haar legapparaat maakt ze in de waterplant een sneetje en legt daar een langgerekt ei in.

De houtpantserjuffer is een uitzondering omdat deze de eieren niet in waterplanten afzet maar in takken die boven water hangen. Zo gauw daar larven uitkomen laten die zich in het water vallen.

houtpantserjuffer *Chalcolestes viridis*
Colckhof, oktober 2014

De echte libellen (behalve de familie van de glazenmakers) hebben een minder duidelijk legapparaat. Ze produceren ronde eitjes die ze gewoon in het water laten vallen of net onder water of in de modder deponeren.

Meestal komen eieren van libellen na enkele weken uit (sommigen, zoals de pantserjuffers, overwinteren als ei). De jonge larfjes doorlopen een aantal stadia, waar ze afhankelijk van de soort 1,5 maand tot wel 4 jaar over doen.

Op foto 1 tot en met 6 een beeld van de ontwikkeling van m.i. dé libel van Zwolle: de rivierrombout (*Stylurus flavipes*). Een zeldzame soort die in/bij de IJssel voorkomt. De foto's zijn gemaakt in de Vreugderijkerwaard in juni 2018. Je mag in dat gedeelte alleen komen met een ontheffing, maar heb je die niet: je kunt dit proces ook bewonderen op de IJsselstrandjes, vlakbij de tichelgaten van Windesheim.

1

De rivierrombout overwintert meestal 3 keer als larve (bron: Fotogids Larven van Libellen). Aan het eind van het laatste larvestadium kruipen de larven het water uit (foto 1). Het leven onder water eindigt en het veel kortere volwassen stadium begint.

Vaak kruipen de larven een eind het land op, soms klimmen ze hoog in een boom. Het 'uitsluipen' kan ook vlak bij het water op de oever plaatsvinden. Hoe dan ook is het een kwetsbare gebeurtenis. Zo'n 1,5 uur lang kan het beest zich nergens tegen verweren. Raak hem (of de plant waar hij in zit) vooral niet aan, want dan kan het hele proces mislukken. De vleugels zitten na droging dan bijvoorbeeld aan elkaar geplakt en zijn niet bruikbaar om mee te vliegen. De libel kan dan geen prooien vangen en wacht een zekere dood.

2

3

4

5

De larve laat zich opdrogen (foto 2), de huid knapt open en de libel wurmt zich er uit (foto 3 en 4). De vleugels zitten dan nog als een soort stokjes opgevouwen. Er worden lichaamsvloeistoffen in het lijf en de vleugels gepompt, waardoor de uiteindelijke lichaamsvorm steeds beter zichtbaar wordt (foto 5).

6

Als het definitieve formaat bereikt is en na volledige droging kan de libel vliegen en heeft hij de grootste risico's achter de rug. Vaak vliegen de rombouts na het uitsluipen meteen een heel eind bij de oever vandaan.

Uiteindelijk komen ze ook volledig op kleur (de foto hiernaast toont een volwassen dier, het is ongetwijfeld een ander exemplaar dan dat op foto 1 tot en met 5).

In het korte volwassen stadium moeten libellen zich voortplanten. Het achterlijf van libellen is opgebouwd uit 10 segmenten. Segment 1 zit het dichtst bij de kop, segment 10 het verst er vanaf. De segmenten zijn heel soepel aan elkaar verbonden, waardoor gymnastische toeren mogelijk zijn. Mannetjes hebben naast de geslachtsopening (onder segment 9) ook nog een secundair copulatieorgaan (onder segment 2). Het is uniek in het dierenrijk. Voor de paring brengt het mannetje zijn sperma hiernaar over.

secundair copulatieorgaan bij de houtpantserjuffer *Lestes viridis*
Windesheim tichelgaten, oktober 2006

Het mannetje heeft een territorium dat hij tegen mannelijke soortgenoten verdedigt. Komt er een vrouwtje in de buurt, dan pakt hij dat met zijn achterlijfsaanhangsels vast.

achterlijfsaanhangsels
van de bruine winterjuffer *Sympecma fusca*
Boetelerveld, juli 2019

Als het inderdaad gelukt is om op die manier een vrouwtje in de houdgreep te nemen vormen ze nu een zogenaamde tandem. Het vrouwtje hangt soms bewegingloos aan het mannetje. Maar kom je te snel in hun buurt, dan zijn ze dankzij hun vliegvermogen prima in staat om zich als tandem uit de voeten te maken. Er komen overigens geregeld tandems voor van een mannetje met een vrouwtje van een andere soort. Normaal gesproken wordt er dan echter niet gepaard, zodat er ook geen bevruchte eieren door ontstaan.

Om de paring te laten plaatsvinden moet het vrouwtje met haar geslachtsorgaan het sperma opnemen. Hier zien we de noodzaak van het secundair copulatieorgaan, want zonder die voorziening zou het wijfje nooit met haar geslachtsopening bij het sperma kunnen komen aangezien dat zich dan immers vlak achter haar kop zou bevinden en het achterlijf van het mannetje in de weg zou zitten.

tandem van de houtpantserjuffer *Lestes viridis*
Colckhof, oktober 2014

Ze buigt nu haar achterlijf tussen de poten door naar voren en neemt het sperma over. De houding waarin de dieren zich nu bevinden wordt het paringswiel genoemd. Zelf zou ik het eerder een paringshartje genoemd hebben, vooral bij de waterjuffers. Daarbij wordt het vrouwtje namelijk door het mannetje bij het halsschild vastgepakt, waardoor er een redelijk mooi hartje ontstaat.

paringswiel blauwe breedscheenjuffer *Platycnemis pennipes*
Windesheim tichelgaten, augustus 2006

Bij de echte libellen wordt het vrouwtje direct achter de kop vastgepakt. Het paringswiel gaat er daardoor heel anders uitzien dan dat van de waterjuffers, we zien het op de foto hiernaast. Zelfs in deze ingewikkelde houding is het paar in staat om gezamenlijk weg te vliegen. Nu gaan ze een geschikte plaats zoeken waar het vrouwtje de eieren kan gaan afzetten. Een bijzonderheid daarbij is dat pas op dat moment de eieren bevrucht worden, dit gebeurt dus niet tijdens de paring.

Bij sommige groepen (bijv. veel glazenmakers) heeft het vrouwtje bij het leggen van de eieren geen mannelijke hulp nodig, maar er zijn ook veel libellen die als tandem aan elkaar gehecht blijven tot de eieren gelegd zijn. Het vrouwtje laat de eieren stuk voor stuk boven het water vallen of ze wordt door het mannetje op de waterplanten gezet. Daar steekt ze haar achterlijf in het water en plaatst de eieren onder water op de planten. Er zijn zelfs juffers die helemaal onder water verdwijnen en mogelijk pas na een uur weer opduiken (bron: Veldgids Libellen).

paringswiel van de paardenbijter *Aeshna mixta*
Zwolle, september 2005

Gebruikte boeken:

Veldgids Libellen, door Frank Bos en Marcel Wasscher,
Fotogids Larven van Libellen, door Christophe Brochard en Ewoud van der Ploeg.

Gebruikte website: Waarneming.nl

Doe ook mee met de IVN Vogelzangcursus 2025

Krista Esselink

Start zaterdag 1 maart of maandag 3 maart 2025.

Na de wintermaanden beginnen de vogels, sommigen weliswaar eerst nog wat voorzichtig, weer te zingen. De lente komt eraan. Wij gaan naar buiten! En jij bent van harte welkom om mee te gaan! Het is hartstikke leuk om de vogels uit je eigen buurt aan hun zang te leren herkennen.

Twaalf weken lang gaan we er iedere week met een vaste groep en twee vogelzanggidsen op uit om circa anderhalf uur heerlijk buiten te luisteren naar de vogels in en om Zwolle. Je leert steeds meer vogels herkennen aan hun zang! Van de verschillende soorten mezen tot de ijsvogel. Je kunt kiezen tussen een zaterdag- of een maandagochtendgroep.

witte kwikstaart

Patrick van Leur

Iedereen kan meedoen met de vogelzangcursus. Of je nu beginner bent of gevorderde. Voorkennis is niet nodig. Onze ervaring is dat de cursus ook leuk is voor kinderen vanaf 8 jaar. Zij zijn met hun (groot)ouder(s) van harte welkom. Meld je snel aan op

www.ivnzwolle.nl

2025 IVN Jubileumjaar

Het is nog even wachten maar in 2025 is het zover en bestaat IVN Zwolle e.o. op 10 maart precies 50 jaar.

Als voorbereidingscommissie jubileumjaar IVN zijn we druk bezig en we denken een mooi programma te kunnen gaan aanbieden. Het vieren begint in februari in filmtheater het Fraterhuis en loopt door tot in de herfst met een ledenfeest.

Er staan meerdere activiteiten gepland. Een deel openbaar nl. een drieluik met film, lezing en excursie, er is een bijeenkomst voor relaties en er komt een ledenfeest, waarschijnlijk eind oktober met een bekende gast. Houd voor data deze nieuwsbrief en onze website in de gaten!

Ook zijn er plannen om een jubileumboekje te maken. Daarin willen we ook foto's plaatsen. Vooral oudere foto's zouden wij willen ontvangen, al of niet gedigitaliseerd. Fysieke foto's worden weer retour gestuurd.

Foto's kun je sturen naar:

secretaris@ivnzwolle.nl, of naar Jaap van Driezum, Brinkhoekweg 12a, 8034 PC Zwolle, voorzien van een retouradres.

op pad met de vogelzangcursus

Patrick van Leur

Het Beekbergerwoud

Anneke Nusselder (o.a.)

foto's Wim Eikelboom

In het Beekbergerwoud tussen Apeldoorn en Arnhem kun je geregeld een Zwolse botanicus vinden, Eddy Weeda. Wim Eikelboom zocht hem daar op en schreef een artikel over de ontdekkingen van Eddy in het woud. In dit ZNT plaatsen we een bewerking van dit artikel, geschreven met toestemming van beide heren en aangevuld door Eddy zelf.

Het Beekbergerwoud is er sinds 1871 niet meer. Het was volgens verhalen het laatste oerbos van Nederland en zou duizenden jaren oud zijn. Het zou het laatste stuk bos zijn uit de tijd van de Friezen en Batavieren. Eddy wilde er meer van weten en dook het bos in, tenminste het gebied waar ooit het bos lag. Hij begon daar zo'n 20 jaar geleden al mee en hoopt er over enige tijd op te promoveren. Door wat vroeger het woud was loopt nu de A50. Twee derde deel daarvan, aan de oostkant van de snelweg, is nu boerenland. Daar en elders in de omgeving zoekt Eddy naar restanten van het oude bos zoals bosanemonen.

Eddy Weeda in het Beekbergerwoud

Het Beekbergerwoud moet een rijkdom aan planten hebben bevat. Uit de Veluwe kwam kwelwater omhoog. Het woud was dan ook een kwelbos, een moerassig gebied met veel zeldzame planten. Natuuronderzoekers uit het westen en midden van het land onderzochten de flora en namen honderden planten mee die nu in Naturalis zijn opgeslagen.

In de negentiende eeuw vonden veel ontginningen plaats in Nederland. Ook het Beekbergerwoud ging op de schop. Wilde natuur moest landbouwgrond worden. Barend van Spreekens, een vermogend man uit Velp, kocht het Beekbergerwoud in 1869 voor 110.000 gulden. Een landmeter uit Groningen legde een ringsloot om het bos heen en het bos liep leeg. Het bos is in de anderhalf jaar daarna gekapt en omgevormd tot landbouwgrond. In die tijd werd deze verandering vooral als vooruitgang gezien. Eddy wijst er echter op dat het weekblad de Maasbode in die tijd waarschuwde dat het verdwijnen van bossen als het Beekbergerwoud tot klimaatverandering zou kunnen leiden.

Eddy heeft de gegevens bijeengesprokkeld die plantenzieken indertijd verzamelden over het Beekbergerwoud. Hij legde er andere documenten naast en concludeert dat er in de geschiedenis te romantisch over het bos is gesproken. Het was een hakhoutbos en geen bos waar bomen vrij konden groeien. In een hakhoutbos werden elke tien tot dertien jaar de stammen afgehakt. De onderstammen liepen vervolgens weer uit. Het bos produceerde hout voor menselijk gebruik. Deze manier van bosbouw was in die tijd gebruikelijk in Nederland. In de winter werd hout verzameld als er ijs lag, daarbuiten was het bos vanwege de moerassigheid niet begaanbaar.

Het idee van de ongereptheid van het woud klopt niet. Het Beekbergerwoud was een hakhoutbos als zoveel andere in Nederland. Mensen fantaseerden een beeld van een ongerept oerbos. Eddy noemt dit woudpastiches, een beeld dat aangename lectuur oplevert. De werkelijkheid van houtkap, houtskoolproductie en soms ook veehouderij is daar niet mee in overeenstemming.

De beeldvorming werd gestimuleerd door de naam 'woud'. In Duitsland is Urwald de benaming van een heel oud bos van lang geleden of van heel ver weg. Beelden in hoofden

van mensen die de natuur in het bos zelf niet beleefd hebben speelden een belangrijke rol in de romantiek rond het Beekbergerwoud. Een verlangen naar vroeger. Het Beekbergerwoud kan in zijn benaming vergeleken worden met de Friese Wouden. Woud is een aanduiding voor moerasbos. Het betekende oorspronkelijk moeras en later kreeg het pas de betekenis van een bos.

De bomen in het Beekbergerwoud werden in de beleving van de mensen steeds groter. De roem van het bos als botanisch walhalla ontstond met de expedities van Jan Wttewaall van 1833 tot 1835. Hij vond een grote rijkdom aan plantensoorten, waarvan sommige in de wijde omtrek niet bekend waren. Ook dominee Heldring, die van Wttewaall over het bos had gehoord, was diep onder de indruk van het Beekbergerwoud. Hij was nationaal bekend en oprichter van de Hoenderloostichting die kansarme jongeren opving. Ook een lid van de Tweede Kamer deed verslag van zijn bezoek aan het bijzondere bos; zijn tekst werd in een schoolboekje overgenomen. Door broodschrijvers die met verhalen van bezoekers aan de haal gingen, werd het bos steeds meer geromantiseerd. Zo zouden er nooit bomen gepoot zijn, wat volgens de archieven juist herhaaldelijk gebeurd is.

Het idee van een bos van duizenden jaar oud met imponerende bomen moest worden bijgesteld tot een gebied met oude stobben, onderstammen van elzen in een moeras waar duizenden jaren eerder ook bos stond. Bij de sloop van het Woud waren de stobben hoogstens een eeuw oud. De stobben waren vooral heel breed. Alleen in het natste, ontoegankelijkste deel stonden hoog opgaande elzen, wat indruk maakte omdat echt hoge bomen in die tijd zeldzaam waren. Baron Sloet tot Oldhuis, die sloop van het bos bepleitte, voorspelde dat de grote elzen veel geld zouden opbrengen als stuthout in de mijnen in Engeland. Ook dat bleek niet waar, elzenstammen vergaan veel te snel. Ze werden voor een prikje opgekocht door een fabrikant die ze tot sigarenkistjes verwerkte. Daar is niet één van bewaard, vermoedelijk zijn ze in de Hongerwinter van 1944/45 opgestookt.

Eddy Weeda

Eddy spreekt bij de geschiedenis van het Beekbergerwoud liever over sagen dan over mythen. Een sage heeft in tegenstelling tot een mythe een historische kern. De sage rond het Beekbergerwoud speelde een rol bij de opkomst van de Nederlandse natuurbescherming.

Ongeveer 30 procent van het gebied waar het Beekbergerwoud lag is nu weer natuurgebied. Natuurmonumenten probeert er weer een moerasbos van te maken. De nieuwe natuur die hier zal ontstaan kan heel waardevol worden, maar anders dan het vroegere Beekbergerwoud. Wat we zullen missen zijn de elzenstobben, de bosplanten op heuveltjes en de omgevallen bomen in het moeras. Daarvoor moet je in de Biesbosch zijn.

Nawoord van de redactie

Het artikel van Wim Eikelboom nodigt uit om dieper in te gaan op wat er nog te herkennen is van de planten die vroeger in het Beekberger Woud groeiden. De redactie van ZNT hoopt hier samen met Eddy Weeda dieper op in te gaan in 2025.

Recensie 'Mensendieren'

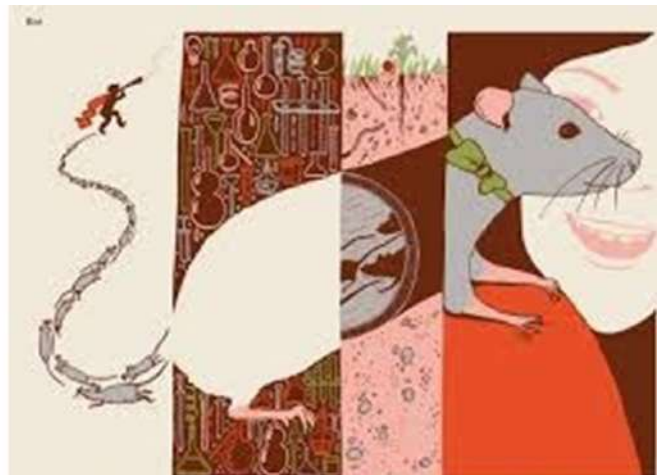
Carin v/d Ploeg

Yoko Heiligers is in 2007 als illustrator afgestudeerd aan de Artez Academie voor Beeldende Kunsten in Zwolle. Elke week is ze in deze stad actief als vrijwilliger bij de kinderbeerderij. Dat geeft ook gelijk haar betrokkenheid bij en fascinatie voor dieren weer, die in 'Mensendieren' overduidelijk aanwezig is.

In dit prachtige prentenboek voor jong en oud geeft Yoko op alfabetische volgorde 25 dieren een gezicht. In 2, 3, 4 of 5 woorden wordt het dier beschreven, waarbij de illustrator een prachtig divers beeld heeft gemaakt waarin de associatie met die woorden tot uiting komt. En meer dan dat: want het zet aan tot nadenken, tot discussie, tot gesprek. Wat doen we met konijnen? Waar gebruiken we ze voor en is dat acceptabel?

De platen staan over twee pagina's afgebeeld en vormen een schat aan informatie over het bewuste dier. Neem nou de kat:

- * bijgeloof: heksen, zwarte kat
- * vermomming: de gelaarsde kat
- * verering: de rol van de kat in Egypte
- * knuffel: de kat die in een kattencafé geknuffeld wordt, blijft jager en deugniet.

Het boek is dit jaar bekroond met een zilveren griffel en dat is volledig terecht: er valt zoveel te zien: van adelaar tot zeehond, van film tot invasie.

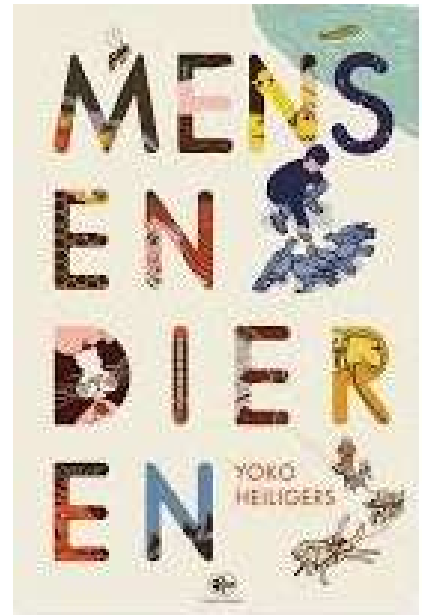
Auteur en illustrator: Yoko Heiligers. Hardcover, 52 pagina's.

Uitgeverij: Loopvis, www.loopvis.nl, ISBN 9789083263014, €19,99.

Daarnaast heeft Yoko Heiligers de illustraties voor het kakkerlakje 'Dierenliefde' gemaakt. 'Dierenliefde' is een filosofische zoektocht naar de liefde. Auteur en filosoof Coen Simons liet zich inspireren door Heiligers' boek 'Mensendieren'. Hij beschrijft een filosofische zoektocht naar de liefde zonder zich te verliezen in zweverigheid. De prachtige prenten van Yoko Heiligers vullen de tekst aan.

Kakkerlakjes (www.loopvis.nl/kakkerlakjes) zijn verstuurbare boekjes van 16 pagina's, duurzaam gedrukt in Nederland en gebonden met cahiersteek. Ze worden geleverd met bijpassende envelop.

Kakkerlakjes kosten 7,99 per stuk en zijn naast de boeken, papierwaren, vissenpost, posters, kaarten en prenten bij deze bijzondere en leuke uitgeverij te bestellen.

Recensie 'Koekoeksjong in Zalk'

Carin v/d Ploeg

Nico de Haan is bij veel mensen bekend als vogelaar en één van de eersten die vogelbescherming op de kaart zette. Dat hij een deel van zijn jeugd- van zijn 7e tot 17e levensjaar- opgroeide in Zalk en dat daar zijn liefde voor vogels en de natuur opbloeide, is minder bekend.

In dit prachtige boek dat als ondertitel 'opgroeien aan de oever van de IJssel' draagt, vertelt hij hoe hij die jeugd beleefde en wat de impact daarvan was op zijn leven. Mooie beschrijvingen over de jaren '50 en '60, die een nostalgisch plaatje geven van het leven in een dorp, waar de was nog met de hand gedaan werd en waar je als kind gewoon nog buiten speelde en de wereld ontdekte.

Van slakkenraces, groenten wekken, slootje springen, tolleren en hoepelen tot aan palingvissen, vogels ringen, Klazien uut Zalk en een vermeende aanrander.

foto Nico de Haan

Nico weet het met veel smaak en herinnering te vertellen, waarbij hij met zijn makkelijke schrijfstijl ook de geschiedenis van Zalk zelf niet vergeet. Een paar dagboekfragmenten en zijn eerste vogelringervaringen, zijn vrienden uit die tijd, zijn familie, de fanfare, schaatsen en varen op de IJssel, maar ook verwijzingen naar de moderne tijd. Het komt allemaal aan bod.

Vooraf voor oudere mensen (al dan niet opgegroeid in de buurt van een rivier) zullen zijn verhalen herkenbaar zijn. Toch realiseert Nico zich dat hij 'een koekoeksjong' was: bevoorrecht omdat hij het zoontje van de predikant was, maar je leest ook zeker dat het niet altijd 'rozengeur en maneschijn' was en dat het in onze moderne tijd wel beter lijkt qua welvaart, maar qua welbevinden zou je ieder kind vandaag de dag zo'n jeugd gunnen.

Tot slot staat in het boek een stuk over het laarzenpad in Zalk (www.laarzenpad.nl of www.hetdorpzalk.nl/route/laarzenpad) en een kaartje van de route. Wij hebben het gedeeltelijk gelopen en het is ontzettend leuk om de plekken die in het boek genoemd worden te herkennen. Zalk is zéker een bezoek én dit boek waard!

Auteur: Nico de Haan. Hardcover, 170 pagina's.

Uitgeverij: Kosmos, www.kosmosuitgevers.nl, ISBN 9789043935647, €22,50.

foto Nico de Haan

foto Henk Wester

Afscheid van de zomer

verslag van de laatste insectenwerkgroepexcursie in 2024, Het Engelse Werk, 5 oktober 2024

Alfred van der Burgh

Een rommelige nietszeggende berm in het Engelse Werk. Zo zullen veel passanten hiernaar kijken. De meeste wandelaars lopen er nietsvermoedend langs.

Voor onze insectenwerkgroep is dit een paradijs met de ene vondst na de andere. Voordat we weer doorlopen zijn we zo een half uur verder.

Neem nou deze krompootdoodgraver (*Nicrophorus vespillo*) die we hier aantreffen, een kever die (m&v) onder een muizenlijkje net zo lang graaft totdat deze in de grond verdwijnt om er vervolgens eitjes in te leggen. Ik heb één keer zo'n tafereel gezien waarbij het lijkje op een asfaltpadje lag, dat werd moeilijk.

zomaar een berm

Alfred v/d Burgh

krompootdoodgraver

Alfred v/d Burgh

nerveuze najaarsvlieger

Agnes Wolters

bessenschildwants

Geke Bremmer

Of de nerveuze najaarsvlieger (*Anabolia nervosa*), een schietmot ofwel een haarvleugelige. De larven hiervan, kokerjuffers, leven in een zelfgemaakt kokertje in het water. Één van de 10 (!) wantsensoorten die we hebben gezien: de bessenschildwants (*Dolycoris baccarum*). Bij de weideschaduwants (*Lygus pratensis*) is weer dat driehoekje goed te zien dat zo kenmerkend is voor alle wantsen.

weideschaduwants

Mieke Tielens

De wittige vlekken op het blad van een hazelaar (*Corylus avellana*) wijzen erop dat hierbinnen de larve van een hazelaarblaasmot (*Phyllonorycter coryli*) heeft geleefd. Deze minerende larve van dit microvliedertje was hier voorzien van voedsel (parenchym) én beschutting (epidermis).

hazelaarblaasmot

Sabrina Schot

gangmijn van een akenmineermot

Alfred van der Burgh

Een andere vorm van mineren zien we bij dit gangetje in een blad van de Spaanse aak (*Acer campestre*). Kijk toch eens hoe mooi het larfje van deze akenmineermot (*Stigmella aceris*) de uitwerpselen (frass) in boogjes achter zich heeft gelaten, één van de determinatiekenmerken. Je kunt goed zien waar het microrupsje uit het ei is geslopen en vervolgens steeds groter werd. Ook is te zien waar de larve volgegeten was en in de poppenkamer vlinder is geworden. Aan de onderkant zat een sneetje in de epidermis waardoor deze is uitgevloegen.

kruisspin

Leonieke Kruit

Weliswaar geen insect omdat zij 8 poten heeft, maar ook de kruisspin (*Araneus diadematus*) in haar web tussen de brandnetels is de moeite van het bekijken waard. Leonieke vertelde dat de bovenste hoofddraad heel lang was en dat een kleine strekspinn (*Tetragnatha spec.*) daar gebruik van maakte door er haar eigen web aan vast te maken. De kruisspin leek er niets van te merken, anders zou de strekspinn er wel aangaan.

Oktober is de tijd voor lieveheersbeestjes die op zoek zijn naar een schuilplek om als volwassen kever te overwinteren. De veelkleurige Aziatische lieveheersbeestjes (*Harmonia axyridis f. succinea*) zoals deze hadden de overhand, maar ook het viervlekkig Aziatisch lieveheersbeestje (*H. axyridis f. spectabilis*) zat er, evenals de zevenstippel (*Coccinella septempunctata*) en de tienstippel (*Adalia decempunctata*).

veelstippelig Aziatisch lieveheersbeestje

Geke Bremmer

Eén van de 7 wespesoorten die we aantreffen was de *Ectemnius cavifrons*, een graafwesp die nestelt in oude kevergangen in dood hout en van daaruit recht de grond in graaft. Hij jaagt op grotere zweefvliegen.

Met 26 soorten(!) waren de vliegen goed vertegenwoordigd, zoals de gewone rode bladloper (*Xylota segnis*), een zweefvlieg die snel vliegt en meestal zenuwachtig over bladeren heen en weer loopt.

Ectemnius cavifrons

Bram Borkent

gewone rode bladloper

Martin Wolters

Slechts 3 soorten dagvlinders en 10 soorten nachtvlinders hebben we die ochtend gezien als imago (volwassen insect), als rups of als bladmijn. Eén daarvan was het bont zandoogje (*Pararge aegeria*).

Het aantal gedetermineerde libellen en juffers bleef bij 2: de steenrode- en de bruinrode heidelibel (*Sympetrum vugatum* en *S. striolatum*). Op de foto een detail van de laatste.

bont zandoogje

Agnes van der Veen

bont zandoogje rups Agnes van der Veen

bruinrode heidelibel

Frida Miedema

groene rietcicade Inez van Duijvendijk

En tot slot één van de 4 cicadensoorten: de groene rietcicade (*Cicadella viridis*). Hier is duidelijk te zien dat de vleugels in de vorm van een dakje over het achterlijf zijn gevouwen, een kenmerk van cicaden.

Voor alle overige soorten zie de soortenlijst.

De afsluiting van een rijk buitenseizoen hebben we gevierd met z'n 14-en tijdens een nazit aan de picknicktafels.

nazit met gebak

Sabrina Schot

Soortenlijst Insectenwerkgroepexcursie 5 oktober 2024 Engelse Werk

Vlinders (5+8 mineerders, zie verder)

agaatvlinder
atalanta
bont zandoogje
kleine vuurvlinder
klein beer (rups)

Libellen en Juffers (2)

bruinrode heidelibel
steenrode heidelibel

Gaasvliegen (1)

bont gaasvliegje

Kokerjuf-fers/Schietmotten(2)

Limnephilus spec.
nerveuze najaarsvlieger

Sprinkhanen (1)

struiksprinkhaan

Cicaden (4)

groene rietcicade
Orientus ishidae
schuimbeestje
witte vlieg onbekend

Wantsen (10)

bessenschildwants
brandnetelblindwants
bruine graswants
dovenetelgraafwants
groene appelschaduwants
groene schildwants
roodpootschildwants
weideschaduwants
zuidelijke schildwants
zuringrandwants

Kevers (8+1 mineerder)

groen zuringhaantje
krompootdoodgraver
meeldauwlieveheersbeestje
schaakbordlieveheersbeestje
tienstippelig lieveheersb.
veelstippig Aziatisch lieveheersb.
viervlekkig Aziatisch lieveheersb.
zevenstippelig lieveheersbeestje

Bijen (1)

akkerhommel

Wespen (7)

Apechthis rufata
Ectemnius cavifrons
Europese hoornaar
gewone vliegendoder
gewone wesp
Hoplismenus terrificus
schildwesp onbekend

Mieren (1)

steekmier onbekend

Vliegen en Muggen (21+5 mineerders)

bladvlieg onbekend
blinde bij
bromvlieg onbekend
bruine langsprietslakvlieg
dambordvlieg onbekend
gele snipvlieg
grasvlieg onbekend
groene vleesvlieg onbekend
herfstmetaalwapenvlieg

Lepidoptera

Phlogophora meticulosa
Vanessa atalanta
Pararge aegeria
Lycaena phlaeas
Phragmatobia fuliginosa?

Odonata

Sympetrum striolatum
Sympetrum vulgatum

Neuroptera

Micromus variegatus

Trichoptera

Limnephilus spec.
Anabolia nervosa

Orthoptera

Leptophyes punctatissima

Hemiptera Homoptera

Cicadella viridis
Orientus ishidae
Philaenus spumarius
Siphoninus phillyreae

Hemiptera Heteroptera

Dolycoris baccarum
Liocoris tripustulatus
Notostira elongata
Tritomegas bicolor
Lygocoris pabulinus?
Palomena prasina
Pentatoma rufipes
Lygus pratensis
Peribalus strictus
Coreus marginatus

Coleoptera

Gastrophysa viridula
Nicrophorus vespillo
Halyzia sedecimguttata
Prop. quatuordecimpunctata
Adalia decempunctata
Harmonia axyridis f. succinea

Harmonia a. f. spectabilis

Coccinella septempunctata

Hymenoptera

Bombus pascuorum

Hymenoptera

Apechthis rufata
Ectemnius cavifrons
Vespa crabro
Mellinus arvensis
Vespula vulgaris
Hoplismenus terrificus
Braconidae

Hymenoptera

Myrmica indet.

Diptera

Lauxaniidae indet.
Eristalis tenax
Calliphora spec.
Rhagio tringarius
Helophilus pendulus
Xylota segnis
Geomyza spec.
Lucilia spec.
Sargus bipunctatus

herfstvlieg
kegelbijvlieg
Minettia longipennis
Morellia spec.
Pollenia spec.
schorsvlieg
slanke driehoekszweefvlieg
sluipvlieg onbekend
strontvlieg
wenkvliegje onbekend

Spinnen (4)

komkommerspin onbekend
krabspin onbekend
kruisspin
strekspin onbekend

Hooiwagens (1)

drietandhooiwagen

Overige geleedpotigen (1)

kelderpissebed

Mijnen en Gallen (16)

akenmineermot
mineervlinder op Spaanse aak

beukenvouwmot
mineervlinder op beuk

brandnetelbladgalmug
gal op brandnetel

brandnetelpaardenhaar
mineervlieg op brandnetel

hazelaarblaasmot
mineervlinder op hazelaar

moerasspirebladvlekgalmug
gal op moerasspirea

paardenkastanjemineermot
mineervlinder op p.kastanje

paardenkastanjemineermot
mineervlinder op Noorse esdoorn!

seringensteltmot
mineervlinder op es!

smeerwortelsteltmot
mineervlinder op smeerwortel

spireagangmaker
mineervlieg op moerasspirea

Stigmella aurella/splendidissima
mineervlinder op braam

wilgenprachtkevertje
mineerkevertje op linde!

zilverbandbeukenmineermot
mineervlinder op beuk

zuringvlieg
mineervlieg op ridderzuring

zwarte weidekokermot
mineervlinder op hondsdrif

Musca autumnalis
Eristalis pertinax
Minettia longipennis
Morellia spec.
Pollenia spec.
Mesembrina meridiana
Melanostoma scalare
Tachina fera/magnicornis
Scathophaga stercoraria
Sepsis spec.

Araneae

Araniella spec.
Xysticus spec.
Araneus diadematus
Tetragnatha spec.

Opiliones

Oligolophus tridens

Arthropoda

Oniscus asellus

Stigmella aceris

Phyllonorycter maestingella

Dasineura urticae

Agromyza anthracina?

Phyllonorycter coryli

Dasineura pustulans

Cameraria ohridella

Cameraria ohridella

Gracillaria syringella?

Dialectica imperialella?

Agromyzina filipendulae?

Stigmella aurella/splendidissima
mineervlinder op braam

Trachys minutus?

Stigmella hemargyrella?

Pegomya solennis?

Coleophora albitarsella?

Excursie naar de Breebaartpolder en de punt van Reide

Vogelwerkgroep KNNV Zwolle 26 oktober 2024

foto's en tekst Martin Broodbakker

's Ochtends om 8 uur verzamelden de deelnemers aan deze excursie, zoals gebruikelijk voor de excursies van de vogelwerkgroep, bij Vitens. Er waren in totaal 13 deelnemers en we vertrokken, onder leiding van Cor en Jur met 4 auto's richting Groningen. Bij de afslag Ruinen/Pesse haalden we om kwart voor negen nog een deelnemer op, die uit Almelo moest komen en zetten vervolgens de weg voort naar Oost-Groningen.

Om 10 uur kwamen we aan bij de parkeerplaats van het bezoekerscentrum Dollard. Vanaf hier wandelden we de Breebaartpolder in. Op de dijk werden meteen een torenvalk en een buizerd waargenomen die op respectievelijk een paaltje en een torenvalkkast zaten. Bij het volgen van de Dallingeweerstersteeg wierpen we de eerste blikken op de grote plas aan de zuidkant. Hier werden kraakeenden, slobeenden, smienten, wilde eenden en wintertalingen ontwaard. We hoorden de groenpootruiter.

deelnemers in de Breebaartpolder

Aan onze linkerhand was ook een plasje. Daar werden dodaarzen en futen waargenomen. Voor de opgang van de buitendijk werden de telescopen opgesteld, richting de grote plas. Op een hekje aan het water zat een ijsvogel. Daarna werd een brilduikervrouwtje gespot en later ook een mannetje.

Verder weg aan de kant, waar we langs waren gekomen, rustten twee zwarte ruiters en zat ook een groenpootruiter. Op de plas werd een pijlstaart gezien, wat later een jagende vrouwelijke bruine kiekendief boven het riet in het zuiden. Na een tijdje staken we de buitendijk over naar de punt van Reide. Vincent hoorde hier oeverpiepers, graspiepers, veldleeuweriken en overvliegende kramsvogels. Op het wad waren smienten, wintertalingen en een enkele Kievit actief. Boven het wad werden drie langs vliegende zwarte ruiters en drie kluten waargenomen.

brilduiker

kramsvogel (foto Cor Kauw)

ijsvogel

toendrarietgans

vlinder Kiekkaaste

In de polder en ook hier vlogen regelmatig ganzen over. We zagen toendrarietganzen, brandganzen, kolganzen en grauwe ganzen. Ook vloog er een grote lijster over. Een groep van zo'n 50 brandganzen stond in de kwelder van de punt van Reide. Een Europese haas rende langs. Paula ontdekte hier een rustig afwachende slechtvalk op een paaltje. Op de dijk zelf zagen we papegaaizwammetjes, champignons en reuzenbovisten, weliswaar geen vogels, maar toch leuk om te zien. Na een tijd te hebben rondgekeken wandelden we terug naar de parkeerplaats. Inmiddels was het 12 uur geweest en was ook het bezoekerscentrum geopend, dat meteen werd bezocht en waar sommigen van ons iets te drinken en te eten kochten. De anderen lunchten buiten.

Na de lunch gingen we met de auto op pad naar het oosten, naar het sluiscomplex Nieuw Statenzijl. Hier werd de auto geparkeerd en vervolgden we onze weg te voet naar de Kiekkaaste, een vogelhut midden in het riet op het wad en zo'n kilometer weg. Op het sluiscomplex hebben we eerst even gestaan en rondgekeken. Hier namen we wintertalingen, wulpen en aalscholvers waar. Op een gegeven moment vlogen de vogels op en bleek er in de verte een zeearend langs te komen. Na een wandeling door het riet kwamen we aan bij het prachtige uitzichtpunt van de Kiekkaaste.

bonte strandlopers

slechtvalk zit achter bonte strandloper aan

waterral vangt zager

Verder op het wad zagen we een grote groep van zo'n 300 goudplevieren en ook zo'n 300 bonte strandlopers. In de slenk/kreek die voor de hut loopt zaten veel wintertalingen, een aantal blauwe reigers, een grote zilverreiger en wulpen. Verder richting het wad waren er kluten, smienten, stormmeeuwen en een oeverloper. Op een gegeven moment vlogen de goudplevieren en bonte strandlopers in paniek op en bleek er een juveniele slechtvalk op jacht te zijn. Nadat de rust was weergekeerd werd er naast de hut een waterral gehoord en vervolgens ook gezien. De vogel was aan het foerageren en liet zich zo'n tien keer zien. Na een tijdje rust vloog alles weer op en kwam er nu een jagende adulte slechtvalk langs. Het wervelen van de bonte strandlopers was werkelijk een schitterende gezicht. Het is beide slechtvalken niet gelukt om een prooi te bemachtigen.

Om een uur of drie werden we door Cor 'gemaand' om op weg te gaan omdat we rond vijven weer in Zwolle zouden moeten zijn. Als afsluiting zagen we nog een jagend vrouwtje bruine kiekendief. Onder de bezielende leiding van Jur en Cor keerden we weer huiswaarts.

Excursie naar het Dwingelderveld

Vogelwerkgroep KNNV Zwolle 16 november 2024

tekst Wim Helder en foto's Martin Broodbakker

De vogelwerkgroep van de KNNV Zwolle heeft weer een excursie uitgeschreven. De bestemming is het Dwingelderveld. De belangstelling is deze keer ruim: het maximum aantal van 16 deelnemers is eenmalig overschreden. Om acht uur is de hele groep verzameld op de parkeerplaats bij Vitens en worden de deelnemers verdeeld over de auto's.

De eerste bestemming ligt aan de oostzijde van het Dwingelderveld: de parkeerplaats aan het einde van de Kraloërweg. Direct zien we al een vrouw blauwe kiekendief boven het Holtveen vliegen. Even later wordt een zeearend gesignaleerd boven de bosrand. Op weg naar het kijkscherm zien we een hele groep staartmezen in het gezelschap van pimpel- en koolmezen. Op de plas zien we grauwe ganzen, een enkele kuifeend en een groepje wilde eenden. Boven ons klinkt de hoge roep van de kolganzen die overtrekken.

blauwe kiekendief vrouwtje

staartmees

Aan de overkant van de plas zit een klapekster. We besluiten om de plassen heen te lopen. In de verspreide grove dennen zitten vinken, kepen en enkele geelgorzen. Hier nemen we ook de klapekster goed waar, die verschillende vangvluchten onderneemt. Onderweg vinden we een uitgegraven wespennest en honingraten: activiteiten van de wespendif? Op de parkeerplaats aangekomen blijkt er een groep goudhaantjes in de bosrand te zitten.

klapekster

geelgors

goudhaantje

Vervolgens rijden we naar bezoekerscentrum de Benderse aan de zuidzijde van de heide. Hier krijgt ieder de gelegenheid om even koffie te drinken, een toilet te bezoeken of een wandeling te maken. Bij de schaapskooi ligt de uitkijktoren. Hier wordt ijverig gespeurd naar kraanvogels, maar ze zijn er niet vandaag. Bij een wandeling over het Kloosterveld zien we graspiepers en een raaf die daar roepend rondvliegt. In de buurt van het bezoekerscentrum worden appelvinken, roodborst, tjiftjaf, goudhaantjes en een zwerm huismussen waargenomen.

De volgende bestemming is het gebied van de Davidsplassen bij camping de Noordster. Onderweg daarheen zien we een mannetje blauwe kiekendief jagend boven de weilanden. In het bos zien we een verscheidenheid aan paddenstoelen. Op het water van de Davidsplassen zijn veel wilde eenden en grauwe ganzen. Ook een groep slobbeenden, een paar tafeleenden en een groepje wintertalingen. Hier zien we een dodaars die ijverig aan het duiken is. Verschillende keren horen we de tweelettergropige roep van de toendrarietganzen die over vliegen. Intussen trekt de wind aan en beginnen er motregenbuien over te trekken.

tafeleend

toendrarietgans

Op de parkeerplaats discussiëren we even of het verstandig is bij deze weersomstandigheden nog naar de vierde bestemming te gaan. Dan besluiten we toch af te reizen naar bezoekerscentrum het Holtingerveld achter Havelte. Hier maken we een fraaie wandeling langs verschillende historische overblijfselen. Op de heide liggen twee hunebedden. In het bos bovenop de zandrug zien we een aantal grafheuvels. Van recentere datum zijn ronde gaten in de bosbodem: bomkraters die ontstonden toen de geallieerden aan het eind van de Tweede Wereldoorlog probeerden de landingsbanen van het Duitse vliegveld onbruikbaar te maken. Hierna vertrekken we weer naar Zwolle en nemen we afscheid van elkaar. We zien uit naar een volgende excursie.

(aanvulling vogellijst: torenvalk, buizerd, roek, zwarte kraai, gaai, ekster, kokmeeuw, aalscholver kievit, houtduif, holenduif ...)

hunebed Holtingerveld

Cor Kauw

Recensie 'Zeldzame Vogels in Overijssel'

Evert Ruiter

Recent verscheen het boek *Zeldzame vogels in Overijssel, De zeldzaamste soorten, regionaal vogelen en de tien beste gebieden om zeldzaamheden te ontdekken*. Het is geschreven en samengesteld door Martijn Bunschoek, Paul Knolle en Mark Zekhuis, drie gedreven vogelaars uit Overijssel. Een belangrijke drijfveer voor het schrijven van dit boek is dat in veel standaardwerken over de avifauna van Overijssel de zeldzaamheden vaak marginaal worden behandeld. Het zijn bijzonderheden en niet meer dan dat. Volgens de auteurs werd het wel eens tijd om juist die zeldzaamheden een ereplek te geven door middel van een boek.

Zo'n boek over zeldzame vogels in één provincie is een unicum, want nog nergens eerder verschenen. Overijssel scoort niet hoog op de lijst van meest waargenomen vogelsoorten per provincie. We moeten het doen met de 9e plaats. Desondanks zijn er in de loop der jaren, en dat gaat terug tot eind 19e/begin 20e eeuw, heel wat bijzonderheden waargenomen. De waarnemingen uit die allervroegste periode hebben vaak betrekking op 'verzamelde vogels', wat een eufemisme is voor een geschoten vogel. Wat men destijds niet (her)kende werd -vaak door jacht-opziens- uit de lucht geknald. Sommige slachtoffers daarvan werden (gelukkig) opgezet en belandden zo in een museum. In Overijssel is dat bijvoorbeeld het onvolprezen Natura Docet in Denekamp. Geheel terecht is daar dan ook het eerste exemplaar van dit boek overhandigd aan gedeputeerde Maurits van Martels. Sinds die begintijd is er, met de intrede van betere optiek, goede determinatieliteratuur en social media, wel het een en ander veranderd.

Franklins meeuw

Peter van Dam

Opzet van het boek

Na een voorwoord en ten geleide volgt hoofdstuk 1 met een inleiding waarin fenomenen als dwaalgasten, vogelaars, het waarnemen van zeldzaamheden, trektelpos-ten, het bijhouden van lijstjes, enzovoorts worden besproken. Maar daarnaast wordt bovenal Overijssel in een nationaal perspectief geplaatst. Boeiende materie.

Daarna volgt in hoofdstuk 2 het thema van dit boek: de zeldzaamste vogels van Overijssel, met als criterium: niet meer dan 25 waarnemingen vanaf 1800. Daarin volgt een keur aan bijzondere soorten (of zeldzame ondersoorten) de revue: van witbuikrotgans, Franklins meeuw, kalenderleeuwerik tot roodsterblauwborst.

Iedere soort wordt kort besproken en de plaatsen waar hij is waargenomen staan in een lijst én worden weergegeven op een kaart. Met op de tegenoverliggende pagina een foto van de betreffende soort. Soms betreft die foto de 'bewijsplaat', maar als die ontbreekt wordt een andere fraaie foto van de soort getoond en in enkele gevallen het opgezette museumexemplaar of bijvoorbeeld een in Naturalis bewaarde balg.

Een niet onbelangrijk deel van het boek wordt gevormd door hoofdstuk 3 waarin de tien beste vogelgebieden in Overijssel worden beschreven. Van Nationaal Park Weerribben-Wieden in het noordwesten tot het Haaksbergerveen in het uiterste zuidoosten. Met een beschrijving van het gebied, een kaart, goede locaties binnen het gebied en uiteraard een opsomming van soorten die er in welk jaargetijde zijn te verwachten. Dit is een mooie bron van informatie voor beginnende, maar ook ervaren vogelaars. Tot slot is er bronvermelding van de geraadpleegde literatuur en een lijst met alle waargenomen vogelsoorten van Overijssel.

Lay-out en afmetingen

De vormgeving en lay-out is smaakvol en ruim opgezet met een mooi lettertype en een overzichtelijke bladspiegel. De afmeting is 30.5 x 24.5 en past dus goed in de boekenkast. Het boek telt 320 pagina's is genaaid en gebonden met een hardcover voorzien van een kneep. De foto's zijn helder afgedrukt en van goede kwaliteit, tenzij in enkele gevallen de 'bewijsplaat' maar matig was, maar dat is een futilliteit. Een bijzondere pluim verdient foto-graaf Alex Huizinga die door de auteurs is gevraagd om landschapsfoto's te maken van de tien geselecteerde beste vogelgebieden.

Al met al: een goed, vlot geschreven en smaakvol vormgegeven boek dat in geen enkele boekenkast van Overijsselse -en uiteraard alle Nederlandse- vogelaars mag ontbreken. Of het nu gaat om doorgewinterde 'diehards' of beginnende vogelaars. De oproep van de auteurs is bovenal: ga naar buiten met je verrekijker, telescoop of fototoestel, geniet van al het moois dat Overijssel aan vogels en goede vogelplekken te bieden heeft en wie weet zie jij dan wel ooit die ene zeldzaamheid die daarna door niemand weer wordt vergeten. En dat kan zelfs in jouw achtertuin!

Het boek is voor € 40,- (ex verzendkosten) te bestellen bij: www.fagus-uitgeverij.nl

Rechtstreekse link [Zeldzame vogels in Overijssel](#)

Onderzoekje kokmeeuw

Peter van Dam

kop winterkleed

kop overgangskleed

kop zomerkleed

PvD

De 'algemene kennis' van de kokmeeuw is volgens mij de afgelopen jaren behoorlijk verdwenen. Een jaar of wat geleden zochten kokmeeuwen tussen de flats van Dieze-Oost en Holtendijk naar voedselresten, die door mensen over het balkon werden gekieperd. Ook waren er mensen, waaronder ik, die graag vanaf het balkon de acrobatische kokmeeuwen brood toewierpen. In de landelijke omgeving van Zwolle waren nog open vuilnisbelten, zoals Westerveld. Daar zochten veel meeuwen voedsel. Iets verder weg broedden deze vogels in kolonies, die inmiddels vrijwel allemaal zijn verdwenen.

Wie doet mee met een onderzoekje rond de verkleuring van de kop van kokmeeuwen? Mijn eerste onderzoeksvraag is tweeledig: in welke tijd van het jaar hebben kokmeeuwen de kop van het winterkleed en wanneer de kop van het zomerkleed? En andersom? Mijn tweede vraag: hoe snel gaat die verandering van winter- naar zomerkleed eigenlijk?

meerkoet, kokmeeuwen en stormmeeuw

PvD

Hoe gaan we te werk? Kies één dag in de week en bezoek een plek met kokmeeuwen. Tel in een kwartier het aantal exemplaren met een typische winterkop, het aantal kokmeeuwen in overgangskleed en het aantal meeuwen in zomerkleed. Begin met je tellingen in de eerste week van 2025 en ga daarmee door tot en met de maand juni. Het mag ook tot en met december! Mail de telresultaten naar zwolsnatuurtijdschrift.2023@gmail.com.

Vergis je niet met andere meeuwen. De zwartkopmeeuw heeft ook een donkere kop met rode snavel. Zijn kop verandert in het voorjaar van wit naar pikzwart i.p.v. het chocoladebruin van de kokmeeuw. Deze meeuw heeft geen witte nek. De dwergmeeuw wordt heel af en toe gezien bij de Vreugderijkerwaard. Hij heeft pikzwarte ondervleugels met een spierwitte achterrand. Hij is klein en vliegt als een stern. De stormmeeuw heeft een geelgroene snavel. Zijn kop verandert van winters wit en grijs gestreept naar hagelwit in de zomer.

zwartkopmeeuw

dwergmeeuw

stormmeeuw

PvD

Buse variable

Peter van Dam

Buitenlandse namen geven vaak informatie over het organisme dat die naam kreeg. Dat geldt ook voor Wetenschappelijke namen.

Buse variable is de Franse naam en vertelt ons dat je de buizerd in wel 7 verenkleden kunt zien. Heel anders dan bij de ruigpootbuizerd. Bij deze 'buizerd' is het verenkled altijd nage-noeg hetzelfde.

Henk Wester (HW) en Peter van Dam (PvD)

lichte buizerd

PvD

donkere buizerd

PvD

ten aanval of verdediging

HW

lastige kraai

HW

wormenvanger

HW

aaseter (gans)

HW

zonnend of drogend?

HW

zelfs met hulp van jonge havik (links) mislukte de vangst van een weerbare gans

HW

Lezingenoverzicht KNNV

Dinsdag 14 januari 19.30 uur
Anderhalf (nat)uurtje

De Nooterhof
 gratis

Een viertal afwisselende onderwerpen van ongeveer een kwartier.

Maandag 20 januari 20.00 uur
De Nooterhof
Exoten gratis

Wilfred Reinhold heeft het vanavond over exoten. Hoe komen ze hier? Welke effecten zijn er? Wat kunnen we ertegen doen? Welk beleid is er en zijn er voorschriften (nationaal en internationaal)?

Amerikaanse rivierkreeft

PvD

Dinsdag 11 februari 19.30 uur
Anderhalf (nat)uurtje

De Nooterhof
 gratis

Een viertal afwisselende onderwerpen van ongeveer een kwartier.

Vrijdag 14 februari 20.00 uur
De reuzensalamander

De Stadkamer
 melden en kleine bijdrage

Jelle Reumer is paleontoloog en schrijft wekelijks een column in Trouw. Deze avond wordt samen georganiseerd met de Geologische Vereniging Zwolle. De reuzensalamander is de titel van zijn Jelle's nieuwe boek, dat heel recent verscheen. Spannend! Op een voor ons ongebruikelijke avond, maar soms kan het niet anders.

Woensdag 23 april 20.00 uur
Gambia

De Nooterhof
 gratis

Peter van Dam bezocht de natuur van Gambia, in het westen van Afrika, samen met een aantal KNNV-ers uit Zwolle. Het ging ze vooral om vogels. Jarenlang deden ze dat samen met hun favoriete gids **Omar Bah**, die een website heeft op het internet, gemaakt door Ans Selhorst: [Gambia Bird Paradise – Bird watching tours](#).

sahelscharrelaar

Afrikaanse reuzenijsvogel

zwartbandbaardvogel

PvD

Dinsdag 11 maart 19.30 uur
Anderhalf (nat)uurtje

De Nooterhof
 gratis

Een viertal afwisselende onderwerpen van ongeveer een kwartier.

Werk in uitvoering

Op dit moment wordt gewerkt aan lezingen van **Tariq Stark** over reptielen en **Bruno Ens** over de scholekster. Volg de informatie hierover in de Nieuwsbrief van IVN en KNNV.

**Zoals jullie gewend zijn betaal je de koffie en thee met muntgeld.
 Binnenkort kan dat ook middels een QR-code. Handig!**

KNNV

Koninklijk Nederlandse Natuurvereniging voor veldbiologie

KNNV Afdelingsbestuur

voorzitter **Evert Ruiter**
Cornelis Houtmanstraat 10, 8023 EA Zwolle
e.j.ruiter@planet.nl T 06-10323704

secretaris **Warner Bruins Slot**
Vledderdiep 15, 8032 NN
wcb Bruins Slot@home.nl T 038-4547231

penningmeester **Elja van Dongen**
Groteweg 89, 8191 JV Wapenveld
elijavandongen@gmail.com T 038-3762696

bestuurslid **Peter van Dam**
Tesjeslaan 37, 8042 HH Zwolle
petervandam38@yahoo.com T 038-4220912

bestuurslid **Gabi Milder-Mulderij**
Oude Marswal 38, 8015 ED Zwolle
missmuldi@gmail.com T 06-24620314

Ondersteunende functies

ledenadministratie **Cor Kauw**
Sloetmarke 39, 8016 CJ Zwolle
kauwcor@gmail.nl T 06-29138944

website www.knnv.nl/zwolle
webmaster **Corien Bruins Slot**
webmaster@zwolle.knnv.nl

e-mailadres afdeling
secretaris@zwolle.knnv.nl

postadres **KNNV Afdeling Zwolle**
Vledderdiep 15
8032 NN Zwolle

redactie gezamenlijke nieuwsbrief van KNNV en IVN: Corien Bruins Slot en Ank Mollema
ivnknnvnieuwsbrief@gmail.com

Contributie 2024 KNNV

Lidmaatschap € 37,- incl. toezending Natura
Huisgenootlidmaatschap € 17,-
Jeugdlidmaatschap (t/m 25 jaar) € 23,- incl. Natura
Regionaal lidmaatschap € 23,-

Gironummer:

IBAN NL38 INGB 0000 9982 42 t.n.v. KNNV Zwolle

Opzeggen lidmaatschap uiterlijk 15 december voorafgaand aan betreffende kalenderjaar schriftelijk of per e-mail bij de ledenadministrateur. U ontvangt binnen 10 dagen een bevestiging. Zo niet, neemt u dan opnieuw contact op.

IVN

Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

IVN Afdelingsbestuur

voorzitter **Berien Bakker**
voorzitter@ivnzwolle.nl

secretaris **Henriëtte van der Velde**
secretaris@ivnzwolle.nl

penningmeester **Jaap van Driezum**
penningmeester@ivnzwolle.nl

bestuurslid **Thea Huisman**
bestuurslid@ivnzwolle.nl

bestuurslid **Ria Colenbrander**
bestuurslid5@ivnzwolle.nl

bestuurslid Anneke Nusselderbestuurslid6@ivnzwolle.nl**Ondersteunende functies**

ledenadministratie **Henriëtte van der Velde**
ledenadministratie@ivnzwolle.nl

website www.ivnzwolle.nl
webredactie **Sandra Gortemaker**
webredactie@ivnzwolle.nl

e-mailadres afdeling
ivn@ivnzwolle.nl

postadres **IVN Zwolle**
Goertjesweg 3
8013 PA Zwolle

Contributie 2024 IVN

Lidmaatschap € 25,- per jaar. U ontvangt dan ook 4x per jaar het landelijke ledenblad Mens & Natuur. Huisgenootlidmaatschap € 9,-.

Het lidmaatschap wordt aangegaan voor een jaar vanaf de datum van inschrijving en wordt telkens met een jaar verlengd tot wederopzegging. Opzeggen minimaal 1 maand vóór de datum van verlenging (deze datum is te vinden op uw bankafschrift of op te vragen bij de ledenadministratie). De contributie wordt geïnd door het Landelijk Bureau IVN.

IVN, Instituut voor Natuureducatie en duurzaamheid, afdeling Zwolle en omstreken' is aangewezen als ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). Meer informatie hierover op www.belastingdienst.nl.

Voor actuele informatie kun je altijd terecht bij de nieuwsbrief van IVN en KNNV.
Ook het archief van de nieuwsbrief is daar te vinden: [Archief Nieuwsbrief - KNNV | Afdeling Zwolle](#)

Zwols Natuur Tijdschrift

Jaargang 31 nummer 4, 2024

Als u het ZNT viermaal per jaar digitaal thuisbezorgd wilt krijgen, kunt u zich aanmelden als lid van de KNNV of het IVN. U ontvangt dan ook maandelijks de gezamenlijke digitale nieuwsbrief van de afdelingen Zwolle van deze verenigingen. Aanmelden gaat via de websites. Voor KNNV Zwolle e.o.: knnv.nl/zwolle (lid worden), voor IVN Zwolle e.o.: ivn.nl/afdeling/zwolle (lid worden). Op deze websites vindt u nieuws over excursies, lezingen en cursussen die door de afdelingen worden georganiseerd. Als lid krijgt u korting op cursuskosten.

Redactie

Anneke Nusselder, Peter van Dam

Redactieadres

e-mail: zwolsnatuurtijdschrift.2023@gmail.com en petervandam38@yahoo.com

Aanleveren van kopij voor het ZNT:

Liefst digitaal zonder opmaak via e-mail aan het redactieadres;
afbeeldingen los in voldoende hoge resolutie.

Niets uit dit nummer mag worden gebruikt voor publicatie zonder uitdrukkelijke toestemming van de redactie, de auteur of de fotograaf.

De redactie van het ZNT aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor schade, voortvloeiend uit het plaatsen van aangeboden foto's, illustraties of teksten waarop het auteursrecht of portretrecht van iemand anders rust.

Het ZNT is het gezamenlijke tijdschrift van IVN en KNNV, beide afdeling Zwolle.

